

ПАНДЕМІЯ COVID-19: ВИКЛИКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

ПАНДЕМІЯ коронавірусу COVID-19 створила для бібліотек України, як і всього світу, незвичну ситуацію, що вимагала необхідності швидкого реагування та пошуків нових методів роботи. Розгубленість перших днів минула, і бібліотеки почали оперативну та активно заявляти про себе в онлайн-середовищі.

Водночас стало очевидним, що в кожній бібліотечній установи має бути своя власна стратегія на випадок форс-мажорних обставин у майбутньому, яка повинна передбачати три окремі етапи:

– роботу в умовах надзвичайної ситуації, зокрема карантину;

Тетяна Богуш,
завідувач відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

– вихід із режиму надзвичайної ситуації;
– подолання наслідків та корегування подальшої роботи.

Розгляньмо кожен із цих етапів.

Отже, **етап перший: діяльність під час карантину**. В цей період бібліотеки набули певного досвіду та запропонували низку послуг своїм користувачам. Сьогодні вже можна говорити про загальні тенденції, що характерні для роботи бібліотек світу.

Національні бібліотеки та бібліотечні асоціації намагалися допомогти книгозбірням зорієнтуватися в ситуації та перебудувати свою роботу. Національна бібліотека України імені Ярослава

Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) на фейсбук-сторінці науково-методичного відділу в перші ж дні карантину розмістила пост, в якому дала поради бібліотекам щодо надання мінімальних просвітницьких та інформаційних послуг користувачам (залежно від можливостей кожної бібліотеки). Вони, зокрема, були такими:

- розкажіть більше про онлайн-сервіси, що може запропонувати бібліотека, її електронні ресурси (електронні бібліотеки, бази даних повнотекстових ресурсів, дослідницькі бази даних, що доступні 24/7), віртуальні довідки, блоги;

- популяризуйте ресурси, що можуть стати у пригоді в освітньому процесі, який зараз у навчальних закладах відбувається дистанційно;

- залишайтеся на зв'язку з користувачами через електронну пошту, сторінки в соціальних мережах, чат-боти, телефон тощо;

- скористайтеся можливостями відеоконференцій для запланованих заходів;

- активніше репрезентуйте нові інформаційні продукти і сервіси бібліотеки на радіо, місцевому телебаченні та у ЗМІ;

- повідомте про можливість підписатися на розсилку оновлень та новин із бібліотеки;

- запропонуйте користувачам поділитися своїми ідеями та ініціативами щодо альтернативних послуг, які бібліотека може їм надати;

- не забудьте вказати, що бібліотека буде рада зустріти своїх користувачів, щойно епідемія відступить і суспільство зможе повернутися до нормального життя.

Рекомендації щодо використання ресурсів бібліотек у відповідь на пандемію коронавірусу були оприлюднені на сайті IFLA¹. Зокрема, в них йдеться про те, що бібліотеки не були готові до такого розгортання подій. Безперечно, було б добре спланувати заздалегідь певні напрями роботи, забезпечити персонал бібліотек відповідними інструментами (рекомендаціями) для ефективною та безпечною роботи з дому. З огляду на це в умовах віддаленої роботи важливо:

- регулярно контактувати із персоналом бібліотек, підтримувати його гарний настрій та мотивацію;

- проводити онлайн-заходи (наради, вебінари, семінари тощо), під час яких обмінюватися думками щодо ефективної дистанційної роботи, обслуговування користувачів тощо;

- переорієнтувати персонал на виконання інших завдань (участь у громадських ініціативах, покращення якості статей у Вікіпедії тощо);

- використовувати 3D-принтери для друку захисних засобів;

- активізувати віртуальні заходи бібліотек у соціальних мережах.

IFLA започаткувала на своєму сайті розділ «Основні ресурси бібліотек у відповідь на пандемію коронавірусу», в якому висвітлює досвід бібліотек світу та бібліотечних партнерів.

На офіційному сайті Української бібліотечної асоціації (УБА) також представлено широкий спектр форм і методів роботи українських бібліотек в умовах епідемії COVID-19.

Що ж пропонували бібліотеки своїм користувачам під час карантину?

Продовжуючи працювати в режимі онлайн, вони забезпечували можливість читання з користю для саморозвитку та без ризику зараження. Для цього пропагували свої повнотекстові колекції, надавали віртуальні довідки та рекомендації, доступ до електронних каталогів, архівів документів та віртуальних виставок, інформували про цікаві книги та допомагали знайти необхідні матеріали для дистанційного навчання. Бібліотеки в новинних стрічках сайтів, блогів, соцмереж стали прикладом популяризації офіційних українських та світових джерел інформації щодо висвітлювання підтверженої ситуації з коронавірусом. Вони також активно спілкувалися з користувачами в соціальних мережах, проводили майстер-класи, надавали послугу із добору літератури та безліч корисних посилань, демонстрували електронні виставки книг, готували і поширювали матеріали для психологічного розвантаження та релаксу.

Основною турботою бібліотек стало підтримання користувача в соціальній ізоляції, створення умов для онлайн-залученості до бібліотечних проєктів, популяризація бібліотечних сервісів, поширення читання. Книгозбірні намагалися допомогти людям не відчувати себе самотніми: проводили онлайн-засідання клубів за інтересами, скайп-зустрічі, обговорення книг, читання вголос для дітей, віртуальні екскурсії, поетичні читання в прямому ввімкненні, онлайн-лекції. Працюючи дистанційно, бібліотечні фахівці наповнювали інформаційний простір власними розробками, рекомендаціями щодо якісного використання вільного часу на карантині.

Пандемія коронавірусу COVID-19 спричинила великий потік інформації та появу безлічі фейків. Бібліотекарі намагалися поширювати важливі офіційні відомості та навчали своїх користувачів розрізняти неправдиві публікації, здійснювали інформаційну підтримку, що полягає в представленні на сайтах корисних відомостей щодо запобігання розповсюдженню захворюваності на коронавірус.

Для багатьох сімей карантин став випробуванням на міцність, адже через невизначеність ситуації, втрату частини доходу, а то й узагалі роботи, зріс рівень тривоги та негативних емоційних станів (депресій, паніки, втоми, розладів сну), тому низка бібліотек продовжили практикувати бібліотерапію у форматі онлайн.

А бібліотеки – методичні центри, крім того, оперативно опанували онлайн-застосунки та налагодили важливу професійну комунікацію з колегами, проводили вебінари та навчання, консультували стосовно організації дистанційної роботи,

¹ URL: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries>.

самоосвіти, фінансових питань, у т. ч. оплати лікарняних під час карантину, і надавали для цього перелік ресурсів, якими можна скористатися.

Бібліотекарі розширили власні професійні знання і вміння та продемонстрували суспільству життєздатність, різноманітність своїх закладів, їх роль у ґуртуванні спільнот.

Прикладів цього безліч. Досвід роботи бібліотек під час карантину оперативного висвітлювався у блозі НБУ ім. Ярослава Мудрого «Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади»¹, сторінці її науково-методичного відділу у фейсбуці², на сайті УБА³ та сайтах і блогах бібліотек – регіональних методичних центрів тощо.

Для вивчення роботи бібліотек в умовах карантину проводились опитування. Так, НБУ ім. Ярослава Мудрого здійснила онлайн-опитування «Бібліотекарі на карантині», яке надало цікавий фактичний матеріал про діяльність українських книгозбірень та готовність бібліотекарів до обслуговування користувачів в умовах нової соціальної практики (див. статтю В. Здановської на с. 30).

А як реагували на пандемію COVID-19 публічні бібліотеки в різних країнах світу? Таке дослідження, наприклад, здійснила Асоціація публічних бібліотек США. У ньому взяли участь понад 2 500 респондентів, що представляють 28% усіх публічних бібліотек країни⁴. Результати розвідки показали, що бібліотеки швидко адаптували свої послуги до умов карантину, розширювали або додавали нові онлайн-сервіси та віртуальні послуги. Більшість респондентів зазначили, що вони розширили презентацію в інтернеті своїх ресурсів, зокрема, онлайн-сервісів на зразок електронного доступу до власних колекцій, надання електронних копій, спілкування з користувачами доступними способами, надавали можливість скористатися публічним Wi-Fi біля будівлі книгозбірни, коли вона зачинена через карантин.

Досвід інших зарубіжних бібліотек також зазвучує на увагу⁵.

Деякі з них використовували свої 3D-принтери для виготовлення захисних щитків для медичних працівників та на своїх швейних машинках шили маски для обличчя й забезпечували ними жителів громади. Книгозбірні брали участь у різних соціальних програмах з надання допомоги тим, хто самотній, потребував забезпечення необхідними продуктами чи засобами для дезінфекції.

У Литві бібліотеки телефоном щоденно надавали індивідуальні консультації літнім людям щодо пошуку інформації в інтернеті та користування електронними послугами. Із закриттям шкіл Міністерство освіти, науки та спорту Литви було змушене перенести навчання в інтернет. Однак

близько 35 тис. сімей не мають домашніх комп'ютерів та підключень до мережі. Національна бібліотека Литви допомогла, позичивши міністерству понад 3 тис. новопридбаних ноутбуків, призначених для публічних бібліотек.

У США бібліотека м. Палос Вердес (штат Каліфорнія)⁶ з урахуванням пандемії переорієнтувала свій грантовий проєкт, який реалізовувався з 2016 р. і метою якого було створення архіву громади із цікавими матеріалами, світлинами та спогадами старших мешканців за період після Другої світової війни. Нині в межах проєкту «Ваша історія – історія півострова (YSPS)» здійснюється онлайн-сканування матеріалів, наданих жителями щодо нових реалій їх повсякденного життя, щоб задокументувати ці події. Ділячись власними історіями, мешканці громади допомагають створити багатий первинний ресурс, що зберігає відомості про життя в умовах коронавірусу для майбутніх поколінь та дослідників.

Національні бібліотеки по всьому світу виступили з різними ініціативами. Так, Британська бібліотека звернулася до уряду з проханням пом'якшити закон про авторське право і запустила проєкт «Національна полицка» та серію щоденних відеороликів з рекомендаціями для дитячого та сімейного читання. Бібліотека Конгресу США організувала віртуальну транскрибацію – професійне розшифрування та перетворення в текстовий формат аудіо- та відеозаписів, наприклад, лекцій, вебінарів, семінарів, конференцій.

Етап другий: вихід із карантину. Оскільки, як зазначає ВООЗ, швидкого повернення до нормального життя не буде, бібліотечним установам потрібно розробити стратегію поетапного виходу з карантину. Така стратегія не може бути універсальною, позаяк у кожній установі свої особливості та можливості.

Рішення про відкриття бібліотеки повинно ґрунтуватися на адекватній оцінці ризику з боку влади. Відразу відкрити бібліотеку з повним набором послуг видається нереальним, оскільки мають бути створені умови для безпечної роботи і працівників, і відвідувачів. У зв'язку з цим постають питання, найважливішим з яких є санітарно-гігієнічне оброблення приміщень, меблів, фонду. А також: яким чином діставатися до місця роботи; чи всі працівники мають виходити на роботу чи частина продовжуватиме працювати віддалено; як бути з працівниками у віці 60+; як організувати захист працівників, що безпосередньо спілкуються з відвідувачами (захисні екрани чи пластикові перегородки), яким чином забезпечити дотримання необхідної дистанції між ними; може варто відключити Wi-Fi, щоб користувачі довго не залишались у приміщенні, чи, за прикладом американських біб-

¹ URL: <https://oth.nlu.org.ua/>.

² URL: <https://www.facebook.com/Науково-методичний-відділ-НБУ-імені-Ярослава-Мудрого-106649160743214/>.

³ URL: <https://ula.org.ua/>.

⁴ URL: <http://www.ala.org/pla/issues/covid-19/surveyoverview>.

⁵ URL: <https://www.eifl.net/news/you-cant-keep-good-public-library-locked-down?fbclid=IwAR2RegVaNAVlcYrCC0ouQAki8blKa78s54FIikf5vJNfQtDbnx7o8rNbRTk>.

⁶ URL: <https://programminglibrarian.org/articles/your-story-peninsula%E2%80%99s-story-local-history-time-coronavirus>.

ліотек, створити умови для користування ним біля бібліотечних будівель; як дезінфікувати приміщення та обладнання і де взяти значні додаткові кошти на засоби дезінфекції та індивідуального захисту для персоналу?

Для тих підприємств і організацій, яким дозволено відкриватися, МОЗ України розробляє вимоги та рекомендації. Однак вони матимуть загальний характер. Тому важливо продумати заздалегідь, як організувати роботу бібліотечного закладу та обслуговування користувачів.

При відкритті бібліотек під час виходу з карантину слід пам'ятати, що вони мають залишатися безпечним місцем для всіх, хто в них перебуватиме. Тому важливо спланувати дії, щоб усунути ризик зараження. Ще до відкриття потрібно подумати про захисний одяг, маски і рукавички для бібліотекарів, прибиральниць, гардеробниць та інших працівників; про дезінфікувальні засоби і про можливість частішого й регулярнішого прибирання; безпеку приймання книг від користувачів; про забезпечення необхідної відстані (1,5–2 м) між відвідувачами та працівниками; визначення порядку дій у разі виявлення симптомів захворювання у працівника чи відвідувача.

Одні з найскладніших питань – чи потрібно та як дезінфікувати паперові носії інформації?

Моніторинг сайтів бібліотечних асоціацій та національних бібліотек країн світу свідчить, що вказане питання цікавить усіх бібліотечних фахівців і наразі на нього немає однозначної чіткої відповіді.

Щоби допомогти розв'язати зазначену проблему, Інститут музейної та бібліотечної служби (IMLS) у співпраці з Міністерством освіти США, Національним архівом та адміністрацією документації і Бібліотекою Конгресу провів вебінар за участю Д. Берендеса, епідеміолога Центрів контролю захворювань (CDC)¹.

Пан Берендес зазначив, що не слід дуже турбуватися про пошук способів дезінфекції паперових матеріалів, адже вірус може бути присутній на них в невеликій кількості. Однак, за даними нещодавно опублікованого дослідження американських вірусологів, вірус на паперовій продукції може жити протягом 24 годин². У такому випадку Д. Берендес рекомендував залишати книги, якими користувалися читачі, недоторканими протягом цього часу.

Також фахівець наголошував на тому, що персонал повинен дотримуватися правил суворої гігієни рук після дотику до книжок, а матеріали, що легко чистяться, такі як DVD-диски та

книги шрифтом Брайля з пластиковим покриттям, варто протирати спиртовими серветками. Найважливішим є дистанціювання та миття рук. Тому епідеміолог порадив розставляти меблі так, щоб люди могли триматися один від одного на відстані. Насамперед необхідно дезінфікувати тверді поверхні, такі як перила, дверні ручки, крани, вимикачі, де вірус може вижити найдовше. Д. Берендес запропонував робити щоденне прибирання та дезінфекцію принаймні один раз на день або частіше та, за можливості, відчиняти двері й вікна для наскрізного провітрювання, оскільки очищувати повітря дуже важливо. Щодо пористих поверхонь – килимових покриттів, килимів, порт'єр, то було зазначено, що на м'яких поверхнях вірус довго не живе.

Практичні поради містить і пост Л. Евен «Як дезінфікувати колекції в умовах пандемії» у блозі *American Libraries Magazine* від 27 березня 2020 р. З матеріалами цього посту українською мовою можна ознайомитись у блозі «Методична служба публічних бібліотек Києва»³.

Експерти відзначають, що внутрішні тверді поверхні, включно зі стільницями, дверними ручками, комп'ютерами, повинні бути ретельно очищені, а гарнітури віртуальної реальності науковці позначають як фактор ризику і радять бібліотекам відтермінувати їх використання. Основний же висновок такий: найкращим дезінфікувальним засобом є час, а найкращим заходом – профілактика.

IFLA в рубриці «Основні ресурси для бібліотек у відповідь на пандемію коронавірусу» приділяє значеному питанню значну увагу та акумулює світовий досвід⁴. Більшість прикладів зосереджені на поетапному підході, коли нові сервіси, діяльність бібліотеки або окремих її підрозділів поновлюються лише тоді, коли є гарантія безпеки. Загалом бібліотечні експерти застерігають від будь-якого поспіху при відкритті будівель бібліотек для відвідувачів.

Практичні поради щодо епідемічної безпеки в бібліотеках надають і національні бібліотеки Польщі⁵ та Чехії⁶, а також Німецька бібліотечна асоціація, рекомендації якої українською мовою розміщено на сайті УБА⁷.

Зокрема, фахівці польської Бібліотеки Народової вважають, що повернуті книги необхідно відправляти на карантин на 10–14 днів, акцентують увагу на необхідності приймання цих видань у латексних або нітрилових рукавичках, дезінфікування поверхонь, що контактують із поверненими документами, потребу мити їх мийними чи дезінфікувальними препаратами, що містять не менше

¹ URL: https://www.libraryjournal.com/?detailStory=imls-cdc-on-staff-safety-handling-paper-in-covid-19pandemic&utm_source=Marketing&utm_medium=email&utm_campaign=top5&fbclid=IwAR3YL8d1vJG85N2kcl9hPA7Wi5PS5LOmvZW-Fi1RUI-OaFrvCEaFCDL8-7A.

² URL: <https://news.liga.net/society/news/novye-dannye-o-jivuchesti-koronavirusa-v-vozduhe-i-na-veschah-issledovanie-iz-ssha?fbclid=IwAR1EtuloV3xa30BWZ7tZtDtD0a6izC2nev9llnG7FpWIRHf2UDhXIW8Xznc>.

³ URL: <http://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/>.

⁴ URL: <https://www.ifla.org/node/93042?fbclid=IwAR1WYLI3I0QI3bsHdLJSSRKBtEdJXPvgvTvJoh DEZKhM6Ee6jUpqW-MODxk#7>.

⁵ URL: https://odb.km.ua/?dep=2&w=show_news&dep_up=3&dep_cur=19&news_id=1145.

⁶ URL: <https://ipk.nkp.cz/images/informacni-letak-o-vraceni-knih-eng>.

⁷ URL: <https://ula.org.ua/news/4556-rekomendatsii-nimetskoi-bibliotechnoi-asotsiatsii-shchodo-bezpechnoho-vidnovlennia-roboty-bibliotek>.

60% спирту. Водночас застерігають від дезінфікування видань знезаражувальними препаратами на основі мийних засобів та спирту. У випадку підтвердженого інфікування коронавірусом когось із співробітників, які працювали з бібліотечним фондом, радять припинити використання частини фонду, з якою мала контакт зазначена особа.

Чеські фахівці вважають за потрібне відкласти повернуту книгу у спеціальні полки-бокси на карантин на 4–5 днів. Фахівці, що працюють з такими книгами, мають бути обов'язково в захисних масках та рукавичках. За необхідності можна здійснювати обприскування книг етиловим спиртом (не менше 70%) за умови забезпечення схоронності видання, його кольорових чи пластикових деталей¹.

Отже, з огляду на міжнародний досвід та практику зарубіжних країн, можна визначити кроки для зменшення ризиків при відкритті бібліотеки після карантину:

- здійснювати поетапне відновлення надання бібліотечних послуг, обмежувати послуги лише абонементом, принаймні спочатку;

- проводити температурний скринінг відвідувачів і працівників на вході;

- забезпечити дотримання соціальної дистанції (1 відвідувач на 10 м²);

- обмежити кількість людей, одночасно присутніх у бібліотеці;

- лімітувати час перебування в бібліотеці;

- визначити певний час для обслуговування вразливих груп людей, наприклад, користувачів поважного віку;

- організувати надання послуг за межами книгозбірні, де це можливо (приміром, на вулиці, біля бібліотечної будівлі);

- запровадити послуги для користувачів за попереднім замовленням;

- обмежити час роботи відвідувачів на комп'ютері;

- зобов'язати користувачів у приміщенні бібліотеки дотримуватися дистанції та носити маски;

- встановити захисні бар'єри між бібліотекарями та користувачами;

- утримувати бібліотеку закритою, якщо умови її приміщень не дають змоги забезпечити необхідне дистанціювання;

- заохочувати людей дистанційно користуватися онлайн-сервісами;

- організувати чітку комунікацію з користувачами, в т. ч. їх інформування щодо тимчасових правил обслуговування;

- закривати бібліотеку протягом дня на короткі періоди відповідно до графіків прибирання, особливо дезінфікування поверхонь, яких регулярно торкаються;

- запровадити 24-годинний карантин для повернутих книг;

- передбачити безпечні умови для роботи персоналу (забезпечити рукавичками та масками), а також для всіх, хто перебуває в бібліотеці, розмістивши дезінфікувальні засоби для рук на вході та в туалетних кімнатах;

- дбати про суворе дотримання працівниками основних правил гігієни, таких як ретельне миття рук з милом, уникання дотиків до обличчя та ізоляції за наявності симптомів захворювання;

- організувати позмінну роботу працівників, щоби мінімізувати ризик інфікування;

- розробити план дій у разі виявлення в когось з персоналу чи відвідувачів симптомів захворювання (наприклад, виділити кімнату для ізоляції, зібрати відповідні номери телефонів та ін.);

- сприяти дистанційній (надомній) роботі працівників, чії виробничі процеси та завдання, наявність удома комп'ютерної техніки та програмного забезпечення уможлиблюють це.

Всі ці дії слід продумати, чітко зафіксувати в розпорядчій документації та наочних матеріалах, довести цю інформацію до відома користувачів і працівників.

Етап третій: життя після карантину.

Кожна хвиля пандемічного грипу триває від 6 до 8 тижнів. Загалом пандемія може тривати 12–18 місяців, тому обмеження в роботі бібліотек можуть бути тривалими. Послаблення карантину не означає, що загроза минула. В Україні запровадили «адаптивний карантин», який можна буде посилювати локально, залежно від спалахів захворювання².

Тому необхідними є коригування планів роботи з перенесенням деяких заходів в онлайн-режим, розроблення стратегії комунікації працівників у форс-мажорних обставинах; налагодження каналів зв'язку з користувачами та обліку віртуальних користувачів і відвідувачів проведених заходів.

Створення нових сервісів та переведення низки наявних в онлайн-режим ще довго залишатиметься актуальним. Особливо це стосується соціокультурної діяльності, яка стала вагомим частиною роботи бібліотек. Проведення заходів передбачає зібрання великої кількості відвідувачів, що в сьогоднішніх умовах є неможливим. Отже, цей напрям діяльності потрібно буде переосмислити, шукати нові форми та технічні можливості для її здійснення, змінювати підходи до організації культурно-просвітницьких заходів та формувати колекції відео на ютуб-каналі бібліотек, пристосовувати культурно-просвітницькі заходи для роботи в малих групах (до 10 осіб), проводити зібрання книжкових клубів та інших заходів в онлайн-форматі.

Українські та зарубіжні бібліотеки під час пандемії намагаються впроваджувати нові форми роботи та освоювати проведення віртуальних фотопроектів і виставок, відеотрансляцій лекцій, майстер-класів, онлайн-тренінгів, зустрічей з письменниками, експертами з медицини

¹ URL: <https://ipk.nkp.cz/images/informacni-letak-o-vraceni-knih-eng>.

² URL: <https://soeportal.info/ru/news/zhit-po-novomu-shmygal-anonsiroval-novye-sotcialnye-standarty/>.

та здорового способу життя, організовувати обговорення книг і фільмів у скайпі та *Zoom*, прямі включення з оглядами літератури, онлайн-читання. Прикладами такої роботи можуть бути проєкт «Почитайко», започаткований Національною бібліотекою України для дітей, який знайомить із віршами, короткими оповіданнями, уривками з великих творів, відібраними й озвученими бібліотекарями¹; віртуальний Клуб любителів голосного читання «Леочитання» та клуб для немовлят «Леопузики» Львівської обласної бібліотеки для дітей², де в програмі – читання, ігри, розваги. Херсонська обласна бібліотека для дітей пропонує казки, начитані бібліотекарями та батьками, в проєкті «Казочка на добраніч»³. Тернопільська ОУНБ під час карантину запрошує в клуб дистанційного вивчення англійської⁴, а ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (м. Кропивницький) продовжує мистецький проєкт «Арт-блокпост», де щосуботи відбуваються мистецькі онлайн-майстер-класи для ветеранів АТО/ООС та членів їхніх родин⁵.

Змістовне наповнення соціокультурної діяльності також чекають корективи, внесені пандемією в спосіб життя та інтереси людей. За прогнозами фахівців, нас очікує величезний попит на здоровий спосіб життя, на спорт і правильне харчування, більше уваги приділятиметься екології, профілактиці захворювань та превентивним заходам. Окрім того, пандемія серйозно вплине на світову еконо-

міку та призведе до фінансової кризи, внаслідок чого збільшиться безробіття, повернення трудових мігрантів. Можливо, частина персоналу установ та організацій деякий час перебуватиме у відпустках без збереження заробітної плати. І все це так чи інакше зачепить Україну і не зможе не позначитися на бібліотечній справі.

Зарубіжні бібліотеки вже сьогодні готуються до ще більшої підтримки безробітних та малого бізнесу, дистанційного навчання.

Бібліотека має залишатися третім місцем для кожного члена громади, незалежно від того, відвідує він її особисто чи дистанційно, бо, як зазначив президент Асоціації публічних бібліотек США (PLA) Раміро С. Салазар, «бібліотеки продовжують відігравати важливу роль у наших громадах навіть тоді, коли ми закриваємо свої будівлі та працюємо віддалено»⁶.

Пандемія COVID-19 дала поштовх для оновлення діяльності публічних бібліотек та осучаснення їх послуг. Це системна криза, яку не вдасться перечекати, але вона спонукає до активних дій. Потрібно розвивати самоосвіту бібліотечних фахівців, оскільки нові умови роботи вимагають нових знань, навичок (особливо технологічних). Це випробовування для кожного бібліотечного закладу на життєздатність і стійкість, а для кожного бібліотечного фахівця – на затребуваність і професіоналізм.